

De Volkskrant-jury zet de mooiste stukken van Telemann op rij

De onbekende Telemann-canon

250 jaar geleden stierf Georg Philipp Telemann. Veel feestgedruis is er nog niet rond de in zijn tijd beroemdste barokcomponist. En dat is zonde. Luister maar naar zijn mooiste werken, gekozen door de Volkskrant-jury.

Door: Merlijn Kerkhof 10 maart 2017, 02:00

Is het vijftig, honderd jaar geleden dat een bekende componist werd geboren of doodging, reken maar dat je niet aan zijn muziek ontkomt. Gustav Mahler een eeuw dood? Dan regent het nieuwe opnamen en uitvoeringen van zijn symfonieën. Zo gaat dat in de klassiekemuziekwereld. Als er iets is waar programmeurs en platenlabels wild van worden, dan is het wel van jubilea.

In juni is het 250 jaar geleden dat Georg Philipp Telemann (1681-1767) overleed. Zijn roem overschaduwde die van Johann Sebastian Bach. Maar rond de in zijn tijd bekendste Duitse barokcomponist is het nogal stil. Tik voor de grap zijn naam in op de zoekmachines van de grote concertzalen. De Doelen? Twee hits. Het stapeltje nieuwe Telemann-cd's komt niet hoger dan de kuiten. Telemann verkoopt eenvoudig niet.

Telemann verdient het om ontdekt te worden

Ja, er zijn enkele lichtpuntjes. Het Festival Oude Muziek in Utrecht, wereldwijd een van de grootste en belangrijkste in zijn soort, wijdt deze zomer een weekend aan de grote componist uit Maagdenburg. Maar toch: er zal vooral kleinschalig werk worden uitgevoerd. In het Concertgebouw klinkt in december wel het oratorium *Der Tag des Gerichts* (door het Orkest van de Achttiende Eeuw en Cappella Amsterdam), verder worden grote werken gemeden.

En dat is zonde. Telemann verdient het om ontdekt te worden.

Maar waar moet je beginnen? Telemann schreef meer dan drieduizend(!) stukken. V stelde een jury samen van musici en musicologen die zijn werk goed kennen. Zij keken naar historische significantie, maar vooral naar kwaliteit. Iedereen leverde een lijst in met favoriete werken, V telde de meest gekozen stukken en stelde een representatieve lijst samen. Deze Kleine Telemann-Canon wijst in willekeurige volgorde de weg naar elf hoogtepunten uit zijn oeuvre.

'Hoofdjurylid' is de Amerikaanse Telemann-autoriteit Steven Zohn (50), auteur van het Telemann-boek *Music for a Mixed Taste*. Daarnaast leverden Judith en Tineke Steenbrink (tweeling, 39) respectievelijk violist en klavecijnist van het oudemuziekensemble Holland Baroque hun lijstje in, net als blokfluitist Erik Bosgraaf (36), die vier Telemann-cd's vol speelde. Thiemo Wind (55) is musicoloog en zelfverklaard liefhebber en tot slot is daar Xavier Vandamme (44), directeur van het Festival Oude Muziek.

1. Du aber, Daniel, gehe hin

Eén stuk werd door alle juryleden genoemd en eindigde bij de meesten zelfs op de eerste plaats: *Du aber, Daniel, gehe hin*. De cantate (een vocaal werk met instrumentale begeleiding) is een relatief vroeg werk, ontstaan rond 1710. Omdat het stuk over de profeet Daniel en de dood als vredige slaap geschreven moet zijn voor een rouwdienst, wordt het wel als tegenhanger gezien van Johann Sebastian Bachs *Actus Tragicus*. Ook dat is een vroeg meesterwerk, bedoeld voor bij een begrafenis.

De sopraanaria behoort tot Telemanns meest aangrijpende stukken: blokfluit, hobo én viola da gamba's haken prachtig op elkaar in. De heen en weer gaande beweging die je in het slotkoor hoort, staat symbool voor het luiden van de doodsklokken. Jurylid Xavier Vandamme is duidelijk: wanneer hij doodgaat, laat dit dan op zijn uitvaart klinken.

2. Nouveaux quatuors nr. 6

Telemann werkte van 1721 tot zijn dood in Hamburg, maar reisde ook veel. Toen hij in 1738 een bezoek bracht aan Parijs, publiceerde hij zes 'nieuwe kwartetten' voor fluit, viool, viola da gamba en basso continuo (in principe klavecimbel, eventueel aangevuld met een ander begeleidingsinstrument). In deze suites voeren de musici een conversatie op het hoogste niveau.

Bach is opera in de kerk, maar Telemann is pas theater

Thiemo Wind

3. Brockes-Passion

Het passieseizoen komt er weer aan: nog even en alle kerken en concertzalen stromen vol voor Bachs Matthäus-Passion. Schreef Bach vier passies (vocale stukken die Jezus' kruisdood behandelen), Telemann schreef er tientallen. Veel zijn verloren gegaan. Voor de Brockes-Passion gebruikte hij geen letterlijke Bijbeltekst, maar op de evangeliën gebaseerde poëzie van Barthold Heinrich Brockes.

Wie meent dat Bachs Matthäus 'opera in de kerk' is, moet eens naar Telemann luisteren, zegt Thiemo Wind. 'Alleen al de spookachtige openingsmaten... Dit is pas theater.'

4. Concert voor drie violen

Een van de grote hits uit Telemanns tijd was zijn Tafelmusik (1733): een monumentale verzameling van instrumentale stukken voor feesten en banketten. De collectie bevat sonates, concerten en ouvertures voor uiteenlopende instrumentcombinaties in allerlei stijlen. De bladmuziek werd verkocht in heel Europa, ook collega-componist Georg Friedrich Händel plaatste een bestelling. Luister eens naar het warmbloedige Concert voor drie violen. Händel was zo onder de indruk dat hij het begintje leende en verwerkte in zijn oratorium Solomon.

5. Sonate voor fagot

In 1728 en 1729 deed Telemann iets bijzonders: hij publiceerde een periodiek met nieuwe muziek voor goede amateurmusici. Der getreue Music-Meister heette de serie in 25 afleveringen, die je zou kunnen zien als de eerste Duitse muziekrant. Deze bonte verzameling bevat juweeltjes, zoals de Sonate voor fagot in f-klein, waarin hij het volledige spectrum van het instrument benut.

'Het eerste deel, 'Triste', is zo eenvoudig en tegelijk zo vervuld van zielroerende poëzie', zegt Thiemo Wind. 'De sonate kan ook op blokfluit worden gespeeld. Op beide instrument klinkt het even goed. Ook dat is Telemann.'

6. Pimpinone

Telemann schreef mogelijk meer dan vijftig opera's. Er zijn er maar negen compleet overgeleverd, en opnamen zijn schaars. Pimpinone (1725) is een komisch intermezzo in drie aktes over een dominant kamermeisje en doet denken aan Giovanni Battista Pergolesi's La serva padrona - alleen is Pimpinone acht jaar ouder. Hier maken we kennis met Telemanns komische talent. Leukste aria: So quel che se dice. Pimpinone, een bas, doet een conversatie na van twee keuvelende vrouwen - in falsetstem.

7. Twaalf fantasieën voor fluit

Appels en peren

Waarom is Telemann zo impopulair? Twee mogelijke oorzaken. Eén: hij schreef zoveel dat we amper weten waar we moeten beginnen. Twee: Johann Sebastian Bach. In de 18de eeuw was Telemann de grote held. Maar toen Bach in de 19de eeuw werd (her)ontdekt, bleek de juist door Bach bewonderde Telemann de ideale

componist om Bach tegen af te zetten. Telemann zou minder diepzinnig zijn, een veelschrijver bovendien. 'Het waren allebei genieën, zegt Erik Bosgraaf, 'maar totaal verschillende. Als je een peer eet, zeg je toch ook niet: wat een slechte appel?'

De Twaalf fantasieën voor fluit behoren tot het ijzeren repertoire voor dwarsfluit. Het zijn meesterwerkjes waarin de componist laat zien hoe vindingrijk hij is 'met één hand achter zijn rug', aldus Steven Zohn. Terwijl je op de fluit maar één toon tegelijk kunt spelen, weet Telemann toch een meerstemmig lijnenspel te suggereren.

8. Ihr Völker, hört

Net als Bach werkte Telemann aan jaarlijkse cantate-cycli voor de lutherse eredienst. Met zijn Harmonischer Gottes-Dienst, een verzameling van 72 cantates, leverde hij maatwerk af voor kleinere kerken en zelfs huishoudens: ze zijn steeds kleinschalig opgezet. Ihr Völker, hört, met weelderige fluitpartijen, is om bij te smelten.

9. Suite in a-klein voor altblokfluit en strijkers

Het barokke concerto in de stijl van Antonio Vivaldi kun je zien als een duel tussen een virtuoze solist en een orkest. Doorgaans heeft het drie delen (snel-langzaam-snel). Telemann schrijft in zijn autobiografie dat hij het concerto eigenlijk niet zo interessant vindt, weet Erik Bosgraaf. 'Liever combineerde hij het met stukken die hun oorsprong in de dans hebben.' Zo ontwikkelde Telemann een nieuw genre: de 'Suite auf Concertenart'. 'Door de combinatie van solistische virtuositeit en dans zijn deze stukken ook groovy.'

De scènes en de noten zijn hilarisch. Telemanniaanser krijg je het niet!

Judith en Tineke Steenbrink

10. Ino

Voor wie Telemann al een beetje denkt te kennen, zou dit stuk dé verrassing kunnen zijn. Deze wereldlijke cantate voor sopraan is geschreven rond 1765. Ino zit vol dramatische aria's en doet in effect niet onder voor de vernieuwende opera's die Christoph Willibald Gluck destijds componeerde. Steven Zohn: 'Afgezien van de hoge kwaliteit is het verbazingwekkend dat hij in zo'n vooruitstrevend, vroegklassiek idioom schreef, terwijl hij al in de 80 was.'

11. Burlesque de Quixotte

Een radicaal verschil met Bach is dat Telemann ook programmamuziek schreef: muziek waarin een verhaal wordt verteld. Zo zette hij scènes uit Don Quichot van Miguel Cervantes op muziek. We horen de titelpersoon tegen windmolens vechten, we horen hoe de ezel van Sancho Panza zich met horten en stoten voortbeweegt. 'De scènes die Telemann op muziek zette, zijn hilarisch, en de noten ook', schrijven Judith en Tineke Steenbrink. 'Telemanniaanser krijg je het niet. Je ziet de film voor je.'